

оказалась, в частности, в жанрово-стилевом расширении пределов классического романа.

Ключевые слова: жанр, неомодернизм, поэтика, роман, семейная сага, стиль.

Лідія Вербицька

УДК 821.161.2-1.09 Франко І.

ББК 83. 34. (4УКР)

Романтико-реалістичний пафос «Майових елегій» Івана Франка

У статті визначено романтико-реалістичне спрямування «Майових елегій» Івана Франка, які таким чином слугують об'єднавчою ланкою між ранніми віршами «З вершин і низин» та останніми мотивами «Днів журби». Під реалізмом і романтизмом розуміється щось більше, ніж конкретні літературні стилі.

Ключові слова: елегія, романтизм, реалізм, внутрішня психологічна функція пейзажу, суспільна функція пейзажу, світосприймання митця.

The paper defines the romantic-realistic direction of «Spring Elegy» by Ivan Franko, which thus serves a unifying link between the early poems «From Tops and Bottoms» and the late motives of «From the Days of Sorrow». Romanticism and realism herein imply more than just specific literary styles.

Key words: elegy, romanticism, realism, inner psychological function of the scenery, social function of the scenery, artist's worldview.

1901 року на сторінках «Літературно-наукового вісника» з'являються друком «Майові елегії» І.Франка (лише I, II, III, бо ж IV – 1905 у цьому ж журналі, а V – у 20-титомному виданні творів Івана Франка (т.13, 1954). Вони поєднують весняним пафосом ранні вірші «З вершин і низин» та останні мотиви «днів журби». Алгоритмічні мотиви боротьби двох символічних пір року – зими й весни – із новою силою повертаються з веснянок в поетичні строфи «Майових елегій». Ліричний герой елегійного дистиху, як і Франкової громадянської лірики, мріє про «вершини», «той полет Лікарів», проте суспільна атмосфера «низин» затягує його у свої тенета. Збірку ж «Із днів журби» завершує поема «Іван Вишенський», де аскетичні роздуми героя супроводжують думки

про реальну працю на благо народу, і саме вишневий цвіт весни оживляє серце Вишенського-аскета. Тож цикл репрезентує певні точки дотику мотивів поетичної творчості Франка кінця XIX – початку XX століть.

«Майові елегії» стали предметом франкознавчих досліджень М.Ільницького [2] та О.Шупти-Вязовської [9]. У монографіях Ю.Клим'юка [3], В.Корнійчука [4], Б.Тихолоза [6] цей цикл аналізується в контексті тих чи інших особливостей Франкової поезії. У руслі загальноукраїнського елегійного дискурсу «Майові елегії» Франка розглядає О.Ткаченко [7]. Ми ж сконцентруємо увагу на романтико-реалістичному пафосі Франкового циклу елегій.

Пейзажі «Майових елегій» функціонують як психологічні проєкції ліричного «я» героя або змінюють світосприймання митця. Ніжно-пестлива картина приходу весни своїм життєствердним пафосом не відповідає внутрішньому світу поета, якого «напосіли літа, давить життя тягота» [8, 342]. У елегії I весна розсипає проміння сонця, жбурляє по небу вовнисті клубочки хмар і снує з них теплий дощик. Вона породжує мрії про сині простори і далеке щастя. Мільйони весняних барв випромінюють «волю, і рух, і життя» [8, 342], змушують почувати вже зів'яле серце. Картину природи першої частини вірша продовжує опис стану внутрішньої психологічної напруги митця. М.Ільницький зауважує: «Пейзаж, який може сприйматися як самодостатній, у своїй психологічній проєкції є своєрідною інтродукцією, підготовкою до другого «літературознавчого» плану вірша, чи, може, правильніше, до альтернативи, що стоїть перед ним як поетом» [2, 42]. Весняний вільний рух життя не для ліричного «я» героя. «Весно, ти мучиш мене!» [8, 342] – репліка, що стає поетично-психологічним обрамленням вірша. Здається, романтика та реальність стають на прою у виборі внутрішньої установки митця. Він замикається у цій боротьбі і поки що не знаходить творчої відповіді. Це оті «дві сторони психіки Франка» (за Євшаном): протистояння суспільного робітника і поета [1, 136]. Або, сказали б, поета, «що улізає в сучасне життя», та поета, що піднімається над реальністю [модифікуємо М. Ільницький 2, 45]. Весна намагається допомогти поету відчувати співмірність природної гармонії, але він не може (не хоче) йти в ногу з часом природи. Риторичні звертання та оклики

(«Весно, ти мучиш мене!..»), «Міліонами кольорів, тонів, ліній і творів кричиш: воля, і рух, і життя!», «Ні, не мені вже гулять по тім гаю, мій друже-соколе!»), метафоричні порівняння («Хмари... шпурляєш по небу і, мов шовкові нитки, дощ із них теплий снуєш...»), «І, мов безсильне стебло в бистрину ту, ти рвеш мою душу...», «Мрії безумні, немов той табун, вигрівають по полю...») та й загальна персоніфікація весни сприяють увиразненню сумного пафосу елегії I (як і наступних віршів), який загалом притаманний класичному елегійному дистиху.

О.Шупта-В'язовська підкреслює: «Означена у першій елегії драма усвідомлення невідповідності протікання часу людського існування з природним усе відчутніше переноситься у стихію інтелектуального розмислу (елегія II)» [9, 37]. Дослідниця звертає увагу на філософське спрямування поезії І.Франка, адже природо-людське взаємопереосмислення відбувається в межах «інтелектуального розмислу», чи то пак філософської лірики. Творча фантазія автора опоестизовує малярське мистецтво. І.Франко вдало малює поетичним пензлем картину художника-символіста у елегії II: «Мушля перлова – то віз, а метеликів чвірка – то супряг, / Два аморети малі – то два погоничі їм. / Пурпуром, золотом і ізмарагдом, сапфіром набитий, / Стелиться геть у безмір круто веселчаний шлях [8, 343].

Романтичний віз манить до себе згорбленого за плугом реалізму орача. Тим більше, що реалістичний плуг тягнуть не метелики, а «пара худих шкапенят». Екіпаж перлового поїзда – це погоничі весни, які розбурхують чуття в серці і ламають розум. Боротьба між романтизмом та реалізмом на шляху поета триває. Нога «бідного орача» таки «тремтить в поїзд перловий ступить», хоча він з острахом «позира на незорану ниву» [8, 343]. «Серце розсудок лама», суспільний робітник знову бореться з поетом. Увесь психологізм цієї боротьби Франкові вдається показати назовні у своїй медитативній ліриці. О.Ткаченко зауважує, що в елегії II «поет підводить читача до висновку, що для мистецтва немає меж, що воно багатоманітне...» [7, 217]. Ба більше, йдеться не лише про поетичне мистецтво, бо ж не випадково Франко синтезував малярство і лірику. Зрештою, реальне та ірреальне вже не стають на прю, а майже інтегруються у двох останніх рядках елегії II, де «у безмір веселчаного шляху» усміхається орачеві

«променястий той полет Ікарів, навіть Ікара судьба не налякає його» [8, 343]. А.Швець стверджує, що «полет Лікарів» репрезентує людський світ ілюзій, ірреальний світ, а «Ікара судьба» ототожнена з міфологемою долі та символізує реальність [5, 136 – 137].

Остаточне вирішення цього протистояння митець декларує в елегії III: «На романтичним візку в край реалізму майнем!» [8, 344]. У цих словах Франкове прагнення змінити реальність, хоча він вже «старий море плав», який дослідив власне «я» і знайшов там «болотисте дно» стовчених мрій, неоправданих планів... За погоничів митець обирає сонце, ясність і радісний сміх. Край реалізму він прагне обіграти романтичною любов'ю, донести своє наїскрене маєвим сонцем слово. Песимістичний пафос першої частини елегії III змінюється в другій частині на романтичну окриленість щойно зневіреного героя: «Та з життьової борні ми не вийшли каліками: серце / Не відучилось любити, іскри не згасли в очах [8, 344].

У початковому плані вірша, за свідченням Ю.Клим'юка, «умовний діалог між ліричним героєм і амурами спрямований від піднесеного романтичного сприйняття подій до реальної їх оцінки» [3, 351]. Проте завершується поезія поверненням до романтичного пафосу. Саме елегія III є домінантою романтико-реалістичного сприйняття світу в циклі. Водночас вона засвідчує розуміння понять «романтичний» та «реалістичний» в елегійному дистиху І.Франка. Влучно їхнє роз'яснення подає М.Ільницький: «Не треба, гадаю, доводити, що під реалізмом і романтизмом автор розуміє щось більше, ніж конкретні, хронологічно окреслені літературні стилі. Реалізм для нього – «улізання в сучасне життя», а романтизм передбачає піднесення над реальністю, «полет Лікарів», хай навіть попереду чекає «Ікара судьба» [2, 45]. У цьому контексті поетичну репліку «на романтичним візку в край реалізму майнем» Б.Тихолоз означає як «окрилений мріями, в царство дійсності» [6, 245]. Так варто й інтерпретувати назву запропонованого нами дослідження.

Таким чином, перші три «майові елегії» І.Франка могли б бути окремим завершеним філософсько-психологічним поетичним текстом, недаремно друкovanі разом на сторінках одного й того ж номера «Літературно-наукового вісника». Проте цикл складається з п'яти елегій. Елегії IV та V не зраджують загального пафосу

елегійного дистиху і служать своєрідним сюжетотворчим доповненням попередніх віршів.

Елегія IV – «це повернення зі світу фантазії і мрій у реальність» (за Ю.Клим'юком) [3, 351]. Природа відчуває прихід весняного тепла: стаяли сніги, розірвала морозні окуви річка, зм'якла земля і вкривається сонячним усміхом, оживає гай, дерева наливаються бруньками і вітаються з сонцем. Поетизуючи весну, яка взяла гору над зимовою закріпленою, автор не омине реалістичних картин людського горя. Природа людського світу не сприймає весняного оновлення: «Не чути радісних криків дітей, гейкання плугатарів, мокро ще в полі, нема для худоби ще паші на лузі (...), шкандибає від хати до хати сум і жура: дифтерит, коклюш і тиф черевний» [8, 344 – 345]. Неспівмірність гармонійного часопростору природного світу і внутрішньо свідомого «я» митця в елегії I розширює горизонти: тут невідповідність мислиться між природою, а суспільством (елегія IV). Таким чином, I, II, III елегії – з психологічною проекцією на індивідуальне «я», IV та V – вірші соціального спрямування, близькі до громадянської лірики «Веснянок». У поезії IV елегійного дистиху пафос суму драматизується в образах дітей з блідими личками, що сидять у затхлих хатах і тужно визирають крізь мутні шиби. Зрадливе весняне сонце з усміхом виманює в одних сорочках, босих дітей на вулицю. Контрастні картини природних ілюзій і реального світу постають в елегії IV зі скрупульозною поетичною деталізацією.

В.Корнійчук підкреслює функціональні зміни пейзажу: «Тепер пейзаж втрачає внутрішню психологічну функцію і служить радше тлом, на якому бовваніють смутні контури виснаженого зимою галицького села (...) Проте невідворотний процес весняних метаморфоз вносить свої погідні корективи у світосприймання митця» [4, 133]. Йдеться про заключну елегію циклу (елегія V), де торжествує віра у перемогу весни: святий Юрій убиває злого дракона – мороз, з Хребта-гори щезає блискуча снігова кучма, і ластівки та бузьки провіщають весняні зміни. Внутрішня психологічна та суспільна функції пейзажу в V елегії зливаються воедино. Сковане морозом село поступово оживає: на пасовиську вже видніється худоба, бігають діти, коні розривають плугом розбухлу землю. Ліричний розповідач теж виходить на

плер. Пречисте повітря цілющим бальзамом леться в груди, і його зболіле від вигляду «нужди, і горя, і сліз» серце наповнюється теплими, гуманними почуттями до всього, що живе на землі, воно випромінює братерську любов. Елегія не закінчена, ймовірно, могла б розвинути в широкую картину зміни мистецького світосприйняття, у якій головну роль відіграло б життєбуття природи і людини, романтико-реалістичне сприйняття світу. Поет знову виспівує веснянкові трелі і вірить у природну перемогу життя. Вірить у торжество чуття, і волі, і бажання в суспільстві та в душі кожного.

Отже, у «Майових елегіях» І.Франко в руслі тужливого пафосу класичного елегійного дистиху зумів органічно поєднати суспільного робітника і поета. Поринаячи «в царство дійсності, окрилений мріями», поет спроектував романтико-реалістичне спрямування «Майових елегій» як на індивідуальне «я» ліричного героя, так і на суспільство. Власне в руслі романтико-реалістичного пафосу І.Франко збагатив розуміння сутності мистецтва та поєднав розум і серце. Таким чином, митець знайшов особливу об'єднавчу ланку між романтизмом та реалізмом життя.

Література: Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / Микола Євшан – К.: Основи, 1998. – 658 с.; Ільницький М. Теоретичний підтекст «Майових елегій» (Спроба аналізу одного твору) / Микола Ільницький // Українське літературознавство. – Вип. 66. – 2003. – С. 41 – 46.; Клим'юк Ю.І. Лірика Івана Франка як система жанрів: Клим'юк. – Чернівці: Рута, 2006. – 406 с.; Корнійчук В. Ліричний універсум Івана Франка: горизонти поезії / Валерій Корнійчук. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004. – 488 с.; Міфопоетичні образи в художньому світі Івана Франка: (Ейдологічні нариси) / К.І.Дронь, Б.С.Тихолоз, Н.Б.Тихолоз, А.І.Щведь; [за наук. ред. Б.С.Тихолоза]. – Львів, 2007. – 336 с.; Тихолоз Б. Філософська лірика Івана Франка: діалектика поетичної рефлексії / Богдан Тихолоз. – Львів, 2009. – 319 с.; Ткаченко Олена. Українська класична елегія: [монографія] / Олена Ткаченко. – Суми: Видавництво СумДУ, 2004. – 256 с. Франко І.Я. Майові елегії // Франко І.Я. Зібрання творів: [у 50 т.]. – Т.3 / І.Я. Франко. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 342 – 345.; Шупта-В'язовська О. «Майові елегії» І.Франка у контексті хронотопічності художнього мислення / О.Шупта-В'язовська // Українське літературознавство. – 2003. – Вип. 66. – С. 35 – 40.

В статье определено романтико-реалистическое направление «Майских элегий» Ивана Франко, которые таким образом служат объединяющим звеном между ранними стихами «С вершин и низин» и последними мотивами «Дней печали». Под реализмом и романтизмом понимается нечто большее, чем конкретные литературные стили.

Ключевые слова: элегия, романтизм, реализм, внутренняя психологическая функция пейзажа, общественная функция пейзажа, мировосприятие художника.

Микола Зимомря, проф. (Дрогобич)

ББК 83.34

УДК. 801:82

Жереб гірничного зерна. Літературний портрет Галини Яструбецької

Треба з'ясувати: на врожай то, на врожай, коли на Русавну п'ятницю випаде солодкий дощ; земляця стає теплою, а трава молода – розкішною, як свіжа бринза...

Так воно й сталося тієї пори: і врожай був, і якась благодать райська наповнювала серця справжніх хліборобів. А такої кількості тих, хто сіє і жне, як на Волині, нема ніде! Хоч сонце пекло, а господар все ж пильно оглядав інвентар, що пригодиться у серпні. Він нахилився, бо побачив на регульованому реманенті неглибоку вм'ятину, може, завбільшки недоспілої сливки. Звідки б це?! Та зойк поліжниці випростав його одразу, а міцна вольова зморшка між великими бровами, ніби стиснула погляд.

Іду, іду! – ніби сам до себе промовив Іван. І тільки встиг вигукнути натхнене «Іду-у-у!» і – відкрив двері світлиці. Аж тут прорвався голос, такий величний, наче вогонь з Гефестового царства... Що далі й казати? Радісною була новина для всього села Самійличі, що в Шацькому районі: тієї світлої днини, що припала на двадцяте серпня 1959 року, о 16-й годині народилася Галина Козачук ...

***

Вона зростала так швидко, як вправний мисливець клацає пучками: раз, два, три – час до школи йти! А варто нагадати: